

การพัฒนาวัดให้เป็นสัปปายะ Suitable Monastic Areas Development

ศิรดา ยะโษษฐ์ Sirada Yaot^๑

Received: June 20, 2019

Revised: July 25, 2019

Accepted: August 11, 2019

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นสัปปายะ โดยอ้างอิงจากความหมายในเชิงพุทธศาสตร์และนำมาบูรณาการกับข้อมูลสนามที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแล้วนำมาสังเคราะห์ออกมาเป็นความหมายของสัปปายะในเชิงรูปธรรม เพื่อที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสัปปายะในที่นี้หมายถึงความสบายสภาพแวดล้อมหรือปัจจัยที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้เกิดความสบาย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางโลกและทางธรรม เมื่อวัดมีความเป็นสัปปายะก็จะส่งผลให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มที่และยังทำให้ประชาชนมีความอยากเข้าวัดมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนก็จะดำเนินไปด้วยดีมากขึ้นด้วย

คำสำคัญ: สัปปายะ, การพัฒนา, วัด

Abstracts

This article aimed to study the developmental approach to temple's suitable monastic areas based on the meanings of Buddhist studies. Data collected were integrated with field study data to be synthesized to build the concrete meanings of suitable monastic areas in order to apply the findings to current era appropriately. The word "Suitable Monastic Areas" hereto means comfortable environment or factors promoting the comfortable status towards self-learning and self- and social development in both secular and religious worlds. A temple with suitable monastic areas is a place where monks fully perform their roles and people need to go to a temple. Besides, the relationship between monks and people will be improved.

Keywords: suitable monastic areas, development, temple

^๑สาขาวิชาการพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย fah_jn@hotmail.com

บทนำ

พุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรมไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยวัดเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญในชุมชน และพระสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่ศึกษาหลักธรรมคำสอนและนำมาปฏิบัติสืบทอดให้แก่ประชาชน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมไทยในด้านการสงเคราะห์ประชาชนและพัฒนาสังคมทำให้พระสงฆ์เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำทางด้านความคิดและจิตวิญญาณ เมื่อประชาชนเดือดร้อนหรือมีปัญหา ก็มักจะไปปรึกษาขอความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ในวัดของชุมชน ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับวัดในทั้งหน้าที่เชิงศาสนาและสังคม และวัดยังเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย

ทั้งนี้เมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาไปตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้ส่งผลกระทบต่อสถาบันต่างๆ ของสังคม รวมไปถึงสถาบันศาสนาด้วยวัดและสถาบันสงฆ์ถูกลดบทบาทลง เนื่องจากสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เกิดสถาบันใหม่ๆ ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนและสถาบันการศึกษาระดับสูง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ จากเดิมที่วัดเป็นสถานที่ในการอบรมถ่ายทอดความรู้และวิชาการต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอนเปลี่ยนเป็นโรงเรียนและครูอาจารย์ถ่ายทอดความรู้แทนพระสงฆ์ บทบาทของวัดจึงลดความสำคัญลง วัดบางแห่งกลายเป็นเพียงแค่สถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ได้ถูกลดทอนลงมาเป็นเพียงผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและศาสนกิจเท่านั้น นอกจากนี้ ในปัจจุบัน วัดมีลักษณะของการใช้พื้นที่วัดที่เปลี่ยนแปลงไปจนไม่เหมาะสมกับการใช้งานของพื้นที่ทางศาสนา วัดบางแห่งไม่มีความสงบร่มเย็น ไม่มีความเหมาะสมสำหรับการศึกษาและปฏิบัติธรรม พระสงฆ์จึงไม่สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมและประชาชนก็ไม่อยากเข้าวัด ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนไม่มีความผูกพันกันดังเช่นในอดีต

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนและสังคมยังสามารถพิจารณาได้จากรูปแบบการใช้พื้นที่ทางศาสนาของวัด ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและชุมชนอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันนี้พบว่ามีวัดจำนวนไม่น้อยที่มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาไม่สอดคล้องกับการเป็นสถานปฏิบัติธรรม แต่ตอบสนองความต้องการในการใช้ประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบอื่นๆ เช่น เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นที่ตั้งของตลาดนัด เป็นที่จอดรถ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นวัดและพระสงฆ์บางส่วนยังคงอยู่ในกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม ทำให้วัดบางแห่งให้ความสำคัญกับพุทธพาณิชย์ เน้นการจำหน่ายเครื่องรางของขลัง พุทธบูชา และการบริจาค มากกว่าบทบาททางศาสนาและสังคม ในส่วนของประชาชนเองก็หมกมุ่นเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์มากกว่าจะยึดหลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้วัดขาดความเป็นสถานที่เหมาะสมและขาดความเป็นสัปปายะ คือความสบาย ความสะดวกและเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม ๗ ประการ คือ อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่สบาย) โคจรสัปปายะ (ทางเดินสบาย) ภัตตสัปปายะ (การพุดคุยที่นำไปสู่ความสบาย) บุคคลสัปปายะ (อยู่กับบุคคลที่จะนำไปสู่ความสบาย) โภชนสัปปายะ (อาหารที่บริโภคแล้วสบายต่อร่างกาย) อุตสัปปายะ (อากาศสบาย) และอิริยาบถสัปปายะ (การอยู่ในอิริยาบถที่สบาย) (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๘: ๒๘๖)

ความหมายและประเภทของวัด

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า วัด คือ สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น นอกจากนั้นพระมหาทะนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า วัดมิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงองค์ประกอบทั้งหมด ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นวัด รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในวัดเองและความสัมพันธ์ที่วัดมีต่อชุมชนและสังคมนั้นๆ ด้วย

โดยทั่วไปแล้ววัดมักจะแบ่งเขตพื้นที่ทางศาสนาภายในวัดออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. เขตพุทธาวาส หมายถึง ขอบเขตพื้นที่บริเวณส่วนที่สำคัญที่สุดของวัดที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (สมคิด จิระทัศน์ากุล, ๒๕๕๔) เขตพุทธาวาสเปรียบเสมือนพื้นที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นส่วนใหญ่แล้วจึงนิยมมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วย สิ่งปลูกสร้างที่สำคัญในเขตพุทธาวาส คือ พระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระปรางค์ และมณฑป

๒. เขตสังฆาวาส หมายถึง พื้นที่ของพระสงฆ์ที่ใช้ในการประกอบกิจวัตรส่วนตัวอันไม่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมทางศาสนา สิ่งปลูกสร้างที่สำคัญคือ กุฏิ ที่ใช้สำหรับเป็นที่พักของพระสงฆ์ พื้นที่เขตสังฆาวาสนั้นควรตั้งอยู่อย่างมีขอบเขตพื้นที่ที่ชัดเจนและเป็นสัดส่วน ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน อันจะรบกวนความเป็นส่วนตัวของพระสงฆ์ได้

๓. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง พื้นที่ในวัดส่วนอื่นๆ ที่ไม่ใช่เขตพุทธาวาสและสังฆาวาส ซึ่งถูกใช้ประโยชน์ในเชิงของสาธารณะ เป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ชุมชนและประชาชนสามารถเข้ามาใช้งานและประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้

การที่วัดเป็นสถานที่สำคัญสำหรับชาวพุทธในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางศาสนา ดังกล่าว ทำให้วัดถูกสร้างและมุ่งหมายให้เป็นสถานที่ที่มีความสงบ ร่มเย็น สบาย และเหมาะสมกับการประพฤติปฏิบัติธรรม หรือที่เรียกว่าสัปปายะตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), ๒๕๕๔ : ๒๑๑-๒๑๓) นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของวัด วัดมิใช่มีแต่เพียงองค์ประกอบเชิงรูปธรรม เช่น อาคารสิ่งปลูกสร้าง เสนาสนะ ศาสนวัตถุเพียงเท่านั้น แต่ยังมีองค์ประกอบเชิงนามธรรมที่มีความสำคัญอย่างมาก เช่น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน เนื่องจากคำสอนในพระพุทธศาสนาได้กำหนดให้การดำรงชีวิตของพระสงฆ์นั้นมีความผูกพันและเชื่อมโยงกับประชาชนและสังคม กล่าวคือ พระสงฆ์ถูกกำหนดว่าจะต้องอาศัยปัจจัย ๔ จากประชาชน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์เกิดความสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนในการที่จะตอบแทนประชาชน โดยการช่วยเหลือและสงเคราะห์ รวมทั้งเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะต่างให้และต่างตอบแทน ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกกำหนดมาในรูปแบบของบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์และบทบาทหน้าที่ของประชาชน

บทบาทหน้าที่ของวัด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า วัด คือ สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น นอกจากนั้น พระมหา

ทะนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า วัดมิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงองค์ประกอบทั้งหมด ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นวัด รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในวัดเองและความสัมพันธ์ที่วัดมีต่อชุมชนและสังคมนั้นๆ ด้วย ส่วนคณะนิติบัญญัติ จันทบุตร (๒๕๓๒) ได้ให้ความหมายว่า วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบ ร่มรื่น ร่มเย็นทั้งกายและใจ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (อังกะโกศลวิมล) (อ้างถึงในปิยฉัตร เชาวลิต, ๒๕๕๒) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของวัดทั้งในศาสนาและสังคมดังนี้

๑. เป็นวัดสถาน คือ เป็นที่ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวคือเป็นที่กุลบุตรไปบรรพชาอุปสมบทและเป็นที่ประชาชนไปถือศีล ฟังธรรม

๒. เป็นบุญเขต คือ เป็นสถานที่ประชาชนไปบำเพ็ญกุศล

๓. เป็นรูปสมสถาน คือ เป็นสถานที่แห่งความสงบ ใครมีเรื่องเดือดร้อนเมื่อเข้าหาวัดก็มักจะเกิดความรู้สึกสงบ ไม่วุ่นวาย

๔. เป็นสาธารณูปการ คือ สถานที่ประชาชนใช้สาธารณูปโภค เช่น ได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ในถังที่บ่อ ที่สระของวัด

๕. เป็นสถานศึกษา คือ เป็นที่เล่าเรียนวิชาความรู้ตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย ทั้งในด้านศาสนศึกษา สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา

๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคม คือ ที่ไปชุมนุมหย่อนใจ หย่อนอารมณ์ของประชาชนในบางโอกาส เช่น ข้าราชการที่ออกจากราชการแล้ว หรือชาวบ้านที่แก่เฒ่าว่างกิจการแล้วก็ดี หรือชาวบ้านที่ยังมีหน้าที่การงานอยู่ แต่เมื่อมีเวลาว่างก็มักหาโอกาสไปวัด เพื่อสนทนากับพระที่รู้จักคุ้นเคยกันในวันปกติ หรือในคราวมีการมีงานที่วัดก็ไปพบปะกันที่วัด

๗. เป็นสุศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถาน กล่าวคือ ในวัดหนึ่งๆ แต่ก่อนมักจะมีพระศึกษาทางแพทย์แผนโบราณอยู่ และโดยมากแพทย์พระนั้นมักจะเป็นจำพวกยาขอหมอวาน เป็นทางเมตตา กรุณา ขอหยูกยาพระก็มีกอนุเคราะห์ด้วยเมตตากรุณา

๘. เป็นอนาถสถาน คือ เป็นที่พึ่งของคนที่ไม่มียี่เพ็ง เช่น คราวต้องอัคคีภัย น้ำท่วมประชาชนก็ได้อาศัยวัดช่วย

๙. เป็นภคิตชิตนสถาน คือ เป็นที่พึ่งของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ในระหว่างสงครามขณะหวอขึ้น (เปิดสัญญาณมีภัย) คนพากันวิ่งเข้าไปอาศัยวัดโดยมาก

๑๐. เป็นมตามตนาถสถาน คือ เป็นที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตายซึ่งมีชีวิตอยู่ โดยมากสำหรับคนตาย ญาติย่อมไปฝังหรือไปเก็บหรือเผาในป่าช้าของวัด จึงชื่อว่าเป็นที่พึ่งของคนตาย ส่วนญาติพี่น้องของผู้ตายเล่าก็ได้อาศัยวัดเป็นที่นำศพญาติที่ตายนั้นไปฝัง เก็บ หรือเผาที่สุสานของวัดและได้บำเพ็ญกุศลทักษิณานุทาน และฌาปนกิจ ณ ที่วัดนั้น

๑๑. เป็นกีฬาสถาน คือ เป็นสนามเด็กเล่น ที่วัดไม่ว่าบ้านไหนเมืองไหน มักถือว่าเป็นสาธารณสถาน เข้าไปเที่ยวไปเล่นกันได้

๑๒. เป็นโรงแรม คือ ตามหัวเมืองหรือตามชนบท พวกพ่อค้าที่เดินเที่ยวค้าขาย ย่อมพากันไปขอพักตามวัด หรือแม้ในกรุงเทพก็ดี วัดก็เป็นที่พักของชาวชนบทเข้ากรุงด้วยกิจการใดก็ตาม

๑๓. เป็นศาล คือ ในสมัยก่อนหรือแม้ในสมัยนี้ ตามชนบทเมื่อมีเรื่องมีราวหรือมีคดีเกิดขึ้น มักจะไปหาพระซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ โดยมากเป็นสมภารเจ้าวัด ขอให้ช่วยเปรียบเทียบความให้หรือทำการวินิจฉัยคดีให้ โดยมากมักจะเป็นที่พอใจและสิ้นสุดหรือตกลงกันเพียงนั้น ไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล โดยที่วัดทำหน้าที่เสมือนเป็นโรง เป็นศาลดังกล่าวแล้ว

๑๔. เป็นยุวายุวดีที่สนทนสถาน คือ เป็นที่มาพบกันของชาวหนุ่มหญิงสาว ในสมัยโบราณ พ่อแม่มักกักหญิงสาวไม่ให้ไปเที่ยวเตร่ทางไหน จะไปไหนก็ต้องไปกับผู้ใหญ่และสมัยกระโน้นยังไม่มีโรงแรมหรสพเหมือนสมัยนี้ เพราะฉะนั้นแดนที่ชายหนุ่มหญิงสาวจะพบกันที่ไหนไม่ดีเท่าวัด คือ วัดย่อมมีการประชุม ทำบุญตักบาตรกันเนืองๆ นอกนั้นยังมีงานที่วัด เช่น งานศพ งานเมรุ เป็นต้น

๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมและจุดสำคัญของสังคม

จากบทบาทหน้าที่ของวัดดังกล่าว ทำให้วัดมีสถานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นสถานที่สำหรับประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน บทบาทหน้าที่ในการเป็นที่พึ่งทางกายและใจ และบทบาทหน้าที่เชิงสังคม อันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนไทยนั้นผูกโยงเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วัดมิใช่มีบทบาทในเชิงการเป็นพื้นที่ทางศาสนาเพียงเท่านั้น แต่วัดยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่คนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม ดังนั้น การจัดการพื้นที่ภายในวัดให้มีความเป็นสัปปายะทั้งสำหรับพระสงฆ์และประชาชนจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถ้าหากวัดไม่สามารถตอบสนองหรือสงเคราะห์ประชาชนในประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาได้ก็จะส่งผลให้ประชาชนเห็นความสำคัญของวัดน้อยลงและจะเข้าวัดน้อยลงตามไปด้วย

การพัฒนาพื้นที่วัดเพื่อตอบสนองความต้องการของพระสงฆ์และประชาชนนั้นจะต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีชื่อว่าปฐวิกสิณนิเทศที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เป็นบทสรุปของพระไตรปิฎก เมื่อพิจารณาจึงพบว่า คำว่า ปฐวิแปลว่าแผ่นดิน ส่วนคำว่า กสิณแปลว่าวัตถุสำหรับตั้งจิตให้เป็นสมาธิ ดังนั้นปฐวิกสิณจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการปฏิบัติสมาธิภาวนาโดยการเพ่งดิน เพื่อบรมจิตให้มั่นคงอันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุสำเร็จมรรคผลนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาในบทของปฐวิกสิณนิเทศได้มีการกล่าวถึงการเลือกหาวัตถุนิยมสมควรแก่ภาวนา และวัดที่ไม่สมควรแก่สมาธิภาวนา ประเด็นที่สำคัญของวัดที่มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติสมาธิภาวนานั้นคือความสบาย หรือที่เรียกว่าสัปปายะ (สมเด็จพระพุทธทาสภิกขุ (อาจ อาสภมหาเถร), ๒๕๕๔ :๒๑๓-๒๒๑)

ความหมายของสัปปายะ

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุโต) ได้ให้ความหมายของสัปปายะว่า หมายถึง สิ่งที่สบาย สภาพเอื้อสิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ประกอบไปด้วย ๗ ประการ คือ

๑. อาวาสสัปปายะ หมายถึงที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ บางแห่งเรียก เสนาสนสัปปายะ

๒. โคจรสัปปายะ หมายถึง แหล่งอาหารอันวย ที่เที่ยวบินขบชาติที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลมากเกินไป

๓. ภัตสัปปายะ หมายถึง การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ข่าวดสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา บางแห่งเรียกธัมมัสสวนสัปปายะ

๔. บุคคลสัปปายะ หมายถึง บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ

๕. โภชนสัปปายะ หมายถึง อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก บางแห่งเรียก อาหารสัปปายะ

๖. อุตสัปปายะ หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๗. อิริยาปถสัปปายะ หมายถึง อิริยาบถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๕๑)

แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นสัปปายะที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

คำนิยามดังกล่าวเป็นความหมายของสัปปายะที่ถูกกำหนดขึ้นมาตามหลักธรรมตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ซึ่งในช่วงเวลานั้นยังมีพระสงฆ์ในพุทธศาสนาจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับปัจจุบัน และพื้นที่ของวัดและศาสนสถานถูกใช้งานสำหรับพระสงฆ์เป็นหลัก ทำให้วัดถูกออกแบบมาเพื่อให้มีลักษณะสัปปายะหรือเพื่อความสบายของพระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว แต่เมื่อเวลาผ่านไปเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้มีการสร้างวัดจำนวนมากขึ้นทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท ซึ่งบางแห่งมุ่งเน้นการสร้างวัดให้ใหญ่โตสวยงาม จนกลายเป็นภาระหน้าที่ของชาวพุทธที่จะต้องให้การอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาด้วยการบริจาคเพื่อสร้างศาสนสถานในรูปแบบต่างๆ และวัดได้กลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญในชุมชนในฐานะเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน จากนั้นมา วัดจึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นการพัฒนาวัดให้มีความเป็นสัปปายะนั้นจะต้องคำนึงถึงความสะดวกสบายของประชาชนด้วยจึงอาจนิยามคำว่า สัปปายะ ในเชิงรูปธรรมที่เหมาะสมกับสังคมไทยปัจจุบัน คือ สัปปายะ หมายถึง ความสบาย สภาพแวดล้อมหรือปัจจัยที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้เกิดความสบาย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางโลกและทางธรรม ทั้งนี้จากการศึกษาข้อมูลสนามได้รับคำแนะนำและอธิบายถึงความเป็นสัปปายะในเชิงรูปธรรมว่าควรมีองค์ประกอบ ๗ ประการดังนี้

๑. อาวาสสัปปายะ หมายถึง วัดหรือศาสนสถานที่มีความเหมาะสมในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และประชาชน รวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสุขภาวะที่ดีของพระสงฆ์และประชาชน เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนได้เต็มที่ ซึ่งจะต้องมีความสบายดังนี้

๑.๑ มีความสะอาด วัดจะต้องสะอาดไม่มีสิ่งไม่ชวนมองที่จะรบกวนจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรม วัดจะต้องไม่มีกลิ่นเหม็นหรือหอมจนเกิดการรบกวนสมาธิของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น กลิ่นขยะ กลิ่นน้ำเน่าเสีย กลิ่นอาหารจากโรงครัว เป็นต้น

๑.๒ มีแสงสว่างเหมาะสมกับการศึกษาปฏิบัติธรรม วัดควรจะมีการติดไฟฟ้าให้แสงสว่างเพื่อการใช้ประโยชน์ทั้งในการอยู่อาศัย การสัญจร และการศึกษาปฏิบัติธรรม เพื่อให้บริการแก่ทั้งพระสงฆ์และประชาชน

๑.๓. มีความสงบ วัดจะต้องปราศจากมลภาวะทางเสียง หรือถ้าจำเป็นต้องกระทำกิจกรรมใดที่มีเสียงดังรบกวนก็ต้องใช้เวลาไม่นานเกินไป และต้องไม่มีผู้คนพลุกพล่านรบกวนผู้ศึกษาปฏิบัติธรรม

๑.๔. มีความแข็งแรงปลอดภัย อาคารและสิ่งปลูกสร้างในบริเวณวัดจะต้องมีความมั่นคงแข็งแรง และมีความปลอดภัยต่อชีวิตและร่างกายของผู้ที่อยู่ในวัดและผู้เข้ามาประกอบกิจกรรมทางศาสนาและสังคม

๑.๕. มีอาคารสถานที่สำหรับการศึกษาและปฏิบัติธรรมให้แก่พระสงฆ์และประชาชนอย่างเพียงพอและเหมาะสม และมีพื้นที่ประกอบกิจกรรมสาธารณะที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๒. โคจรสัปปายะ หมายถึง ภายในวัดจะต้องมีทางเดินที่ไม่ชำรุด สามารถเดินหรือทำกิจกรรมได้อย่างสะดวกและปลอดภัย รวมถึงมีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ มีการจัดแบ่งบริเวณพุทธาวาส สังฆาวาส และธรรมาวาสหรือธรณีสงฆ์อย่างชัดเจน มีการตรวจสอบและดูแลซ่อมแซมทางเดินภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อยู่เสมอ และเส้นทางเดินที่พระสงฆ์จะต้องออกไปบิณฑบาตในชุมชนจะต้องมีความสะดวกไม่ใกล้หรือไกลจนเกินไป

๓. ภัตตาคารสัปปายะ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดที่เหมาะสมต่อการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันทั้งในหมู่คณะสงฆ์และประชาชน รวมถึงการสร้างบรรยากาศในการอบรมสั่งสอนธรรมทั้งสำหรับพระสงฆ์และประชาชน เช่น โรงเรียนปริยัติธรรม สถานปฏิบัติธรรม ศูนย์เรียนรู้พุทธศาสนา และศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ เป็นต้น

๔. บุคคลสัปปายะ หมายถึง พระสงฆ์และสามเณรที่อยู่ในวัดควรจะเป็นผู้ที่รักษาศีลธรรม ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ซึ่งจะทำให้อุบาสกอุบาสิกาเลื่อมใสศรัทธา มีจิตที่ตั้งมั่นต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม และมีความรู้ความเข้าใจที่สามารถจะนำหลักธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

๕. โภชนาสัปปายะ หมายถึง การที่พระสงฆ์และประชาชนมีโอกาสที่จะสามารถเลือกบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ เป็นประโยชน์แก่สุขภาพ รวมถึงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโภชนาการและสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ รู้จักเลือกอาหารที่ถูกหลักโภชนาการมาถวายแก่พระสงฆ์

๖. อุตุสัปปายะ หมายถึง ภายในวัดมีอากาศที่มีความเหมาะสมตามฤดูกาล ไม่หนาวหรือร้อนจนเกินไป ภายในวัดควรมีการปลูกต้นไม้และดูแลต้นไม้ เพราะต้นไม้เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่ออากาศบริสุทธิ์ เช่น การให้ร่มเงา การปล่อยก๊าซออกซิเจนในเวลากลางวันที่จะทำให้คนที่เข้ามาในวัดได้รับอากาศที่บริสุทธิ์และเย็นสบาย เป็นต้น

๗. อิริยาปถสัปปายะ หมายถึง การที่ผู้ที่อยู่ในวัดสามารถปรับเปลี่ยนอิริยาบถให้มีความเหมาะสมและสบาย ได้แก่ นั่ง นอน ยืน เดิน รวมถึงเดินจงกรม หรือนั่งสมาธิได้อย่างเหมาะสม เกิดความสบาย ตลอดจนมีกุฏินอนและเสนาสนะสำหรับพักผ่อนหรือปรับเปลี่ยนอิริยาบถที่เหมาะสมและเพียงพอ

หากพิจารณาความเป็นสัปปายะที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม จะพบว่าทั้ง ๗ ข้อนั้นสามารถนำมาเชื่อมโยงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันได้ทั้งหมด ๔ ด้าน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดให้มีปัจจัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการเป็นสถานปฏิบัติธรรม ดังนี้

๑. อาวาสสัปปายะ คือ การทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณีสถาน กล่าวคือในเบื้องต้นเมื่อผู้คนเข้ามาที่วัดแล้วจะต้องเกิดความรู้สึกยินดี รื่นรมย์ เจริญตาเจริญใจต่อสิ่งที่ได้เห็นในเชิงกายภาพของวัด ประการวัดควรมีการแบ่งเขตพื้นที่การใช้งานทางศาสนาอย่างเหมาะสม ชัดเจน และเป็นสัดส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตธรณีสงฆ์อันเป็นพื้นที่ส่วนตัวของพระสงฆ์ จำเป็นจะต้องแยกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนไม่ให้เกิดความพลุกพล่าน เพื่อที่จะได้ไม่ส่งผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวและกิจวัตรของพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัด ซึ่งภายในวัดควรมีป้ายกำกับบอกทางเพื่อป้องกันการสับสนของผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางศาสนาของวัด ประการที่สองที่ตั้งของวัดไม่ควรอยู่ห่างจากชุมชนเกินไป เนื่องจากพระสงฆ์และชุมชนบริเวณรอบวัดจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงต่างฝ่ายต่างเกื้อหนุนและพึ่งพาอาศัยกัน พระสงฆ์จำเป็นต้องออกบิณฑบาตเพื่อรับอาหารและปัจจัยต่างๆจากญาติโยม ส่วนชุมชนเองก็มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณและมีวัดเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชน ดังนั้นหากวัดอยู่ห่างไกลจากชุมชนมากจนเกินไปอาจส่งผลให้การติดต่อสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์นั้นไม่ราบรื่นได้ ประการสุดท้ายคือการทำให้วัดเป็นสถานที่เหมาะสมกับการเป็นสถานปฏิบัติธรรมวัดจะต้องเป็นสถานที่ที่มีความร่มรื่น สะอาด สว่าง และสงบ

๒. อาหารสัปปายะ คือ การที่การที่พระสงฆ์และประชาชนบริโภคอาหารที่มีความเหมาะสมต่อร่างกาย เป็นประโยชน์แก่สุขภาพ เมื่อบริโภคแล้วไม่เกิดทุกขเวทนา ต้องตระหนักว่าสภาพร่างกายของตนเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้บริโภคอาหารได้อย่างเหมาะสมกับร่างกายของตน และประชาชนเองจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่เหมาะสมตามหลักโภชนาการ เนื่องจากพระสงฆ์จำเป็นต้องฉันอาหารที่มาจากประชาชน ดังนั้นประชาชนจึงควรเลือกอาหารที่ถูกหลักโภชนาการเพื่อนำมาถวายแก่พระสงฆ์ และยังเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของตนเองอีกด้วย

๓. บุคคลสัปปายะ คือ การที่พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกาที่อยู่ในวัดควรจะเป็นผู้ที่รักษาศีลธรรมปฏิบัติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี และควรปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้อุบาสกประชาชนและผู้พบเห็นเกิดความศรัทธา ส่งผลให้มีจิตที่ตั้งมั่นต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม และมีความรู้ความเข้าใจที่สามารถจะนำหลักธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่ในวัด บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด อันเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมของศาสนา วัดใดดีหรือไม่ดีสามารถพิจารณาได้จากบุคคลที่อยู่ในวัดว่ามีวิถีปฏิบัติเหมาะสมเพียงใด

๔. ธรรมสัปปายะ คือ วัดควรจะมีการสั่งสอนธรรมะให้กับประชาชนที่เข้ามาในวัดอย่างเหมาะสม ในเบื้องต้นอาจเป็นการสอนธรรมพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่สามารถเข้าใจได้ง่ายและนำไป

ปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ และวัดยังควรเป็นสถานที่ศึกษา อบรมสั่งสอน และเผยแผ่ธรรมของทั้งพระภิกษุและพุทธศาสนิกชน

บทสรุป

ปัจจุบันวัดส่วนใหญ่ประสบปัญหาความไม่เหมาะสมในการใช้พื้นที่ทางศาสนา ทำให้วัดขาดความเป็นสัปปายะ ไม่เหมาะกับการเป็นแหล่งอบรม สั่งสอน ศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างที่เหมาะสม ดังนั้นหากวัดได้รับการพัฒนาให้มีความเป็นสัปปายะก็จะทำให้วัดมีความสบาย มีสภาพแวดล้อมหรือปัจจัยที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้เกิดความสบาย อันเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งของการเอื้อให้การศึกษาปฏิบัติธรรมนั้นได้ผลดี เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางโลกและทางธรรม

บรรณานุกรม

- จิตติมา เสนาไชย. (๒๕๕๓). **บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุคุดยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ดำรงศักดิ์ มีสุนทร. (๒๕๕๖). **ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติจังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๑). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (๒๕๕๔). **รู้เรื่องวัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส.